

Scholen worden steeds meer afgerekend op hun meetbare output. Hoe beter de meetbare resultaten van je school, hoe beter je onderwijs – zo lijkt het. Wouter Modderkolk, verbonden aan het Lectoraat ‘Waarde(n) van Vrijeschool Onderwijs’ van de Hogeschool Leiden, is op zoek naar ruimte voor de pedagogische opdracht.

Ruimte voor je pedagogische opdracht

Tekst: Wouter Modderkolk en Mara van Dijk

Hoe hoog scoren je leerlingen op rekenen en taalvaardigheden? Hoeveel slagen er zonder te blijven zitten, en met welke cijfers? Afgelopen jaar nog uitte de Onderwijsinspectie (2022) haar zorgen over de resultaten op Nederlandse scholen, met name op het gebied van rekenen en taal. Er zijn meer ‘goede lessen’ nodig om de achterstanden van onze leerlingen te verhelpen. Door de huidige focus op meetbaarheid, betekenen ‘goede lessen’ nu vooral lessen die aantoonbaar hogere cijfers opleveren. Maar zijn dit ook daadwerkelijk ‘goede’ lessen? Past dit in wat we goed onderwijs vinden? En krijgen leraren zo nog wel genoeg ruimte voor hun pedagogische opdracht en wat houdt deze eigenlijk precies in?

Nadruk op kwantificering

Het huidige onderwijs in Nederland richt zich veelal op het voeden van de leerlingen met nieuwe kennis en vaardigheden. Daarmee lijkt het vooral gefocust te zijn op zijn taak om leerlingen te kwalificeren voor een diploma, vervolgopleiding en/of beroep. Leerlingen worden te vaak getoetst om (alleen) zo grip te krijgen op hun cognitieve ontwikkeling. De nadruk op deze kwantificering leidt tot versmaling van het onderwijsaanbod tot enkel dat wat gemeten wordt en vergroot het risico dat scholen zichzelf ook gaan presenteren naar de criteria waarop zij worden beoordeeld. Om zo goed mogelijk aan deze criteria te voldoen, kan het belang van de leerling uit beeld raken. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van een leerling in een havo-klas in plaats van een vwo-klas, wanneer er twijfel is over de haalbaarheid. Op deze manier komt de huidige nadruk op het aanleren en testen van kennis onze leerlingen zeker niet altijd ten goede.

Aandacht voor de bredere pedagogische opdracht

Door de focus op met name de kwalificerende en selecterende taak van het onderwijs is in Nederland de aandacht voor de bredere, niet-meetbare ontwikkeling van leerlingen op de achtergrond geraakt. Voor o.a. gerenommeerde pedagoog Gert Biesta bekend dit een vershraling van de onderwijskwaliteit. Volgens Biesta gaat onderwijs over meer dan alleen het aanbieden (en testen) van kennis: het zou leerlingen ook een oriëntatie op de wereld moeten aanbieden. Wat betekent het om binnen een bepaalde sociale context te leven, en wat zijn normen en waarden die daarbij horen? Ook zou er aandacht moeten gaan naar het vormen van een leerling tot een zelfstandig 'ik', die over zijn of haar eigen leven kan beslissen en verantwoordelijkheid weet te nemen voor de wereld.

Het spanningsveld onderzocht

In het huidige promotieonderzoek van Wouter staat evenwicht tussen deze drie opdrachten voor scholen centraal. Je zou kunnen zeggen dat het aanbieden van een oriëntatie op de wereld en het vormen van een zelfstandige 'ik' gezien kunnen worden als de bredere pedagogische taak van leerkrachten en schoolleiders. Hoe kunnen leraren en schoolleiders deze balans vinden en bevorderen? Hoewel het gedachtegoed van Biesta door veel scholen en beleidsmakers wordt omarmd, vragen veel leraren zich af hoe zij deze pedagogische taak in de praktijk zouden kunnen opnemen en uitvoeren. In hun ervaring conflicteert de nadruk op kennisoverdracht en toetsing met de bredere vorming van hun leerlingen. Dit blijkt zelfs zo te zijn op vrijescholen - de focus van het onderzoek - waar expliciet wordt gewerkt vanuit een bredere pedagogische opdracht.

Pedagogische ruimte nodig

Waarom lukt het zelfs op vrijescholen, met een uitgesproken breder-pedagogische intentie, niet altijd om vanuit deze intentie les te geven? Vooral als het gaat om de opdracht van het onderwijs om leerlingen te laten aankomen bij zichzelf en in de wereld, als een zelfstandig 'ik', speelt de leraar een cruciale rol. Deze opdracht vraagt volgens Biesta om het onderbreken, vertragen en ondersteunen van de leerling. Dat zijn het soort pedagogische handelingen die je niet van tevoren kunt plannen, maar die van je vragen dat je tijd en ruimte neemt om naar kinderen te kijken, en probeert waar te nemen wat ze van je nodig hebben. Hiervoor hebben leraren professionele ruimte nodig: ruimte om naar eigen inzicht te handelen, om in te spelen op het moment en de groep leerlingen die je voor je hebt. Veel van de methode, het curriculum en/of de didactiek ligt echter al zodanig vast, dat deze professionele ruimte niet kan

worden ingenomen, en er daarom niet aan de breder-pedagogische opdrachten van onderwijs wordt toegekomen.

Vervolg van het onderzoek

Wat helpt leraren om deze pedagogische ruimte wel te nemen? In het vervolg van mijn promotieonderzoek worden op dit moment leraren en schoolleiders geïnterviewd, schoolplannen, -gidsen en toetsbeleid geanalyseerd, en lessen geobserveerd. Op zoek naar antwoorden op vragen als: wat is jouw opdracht als leraar, en waarom vind je dat belangrijk? Waar lukt het goed en waar niet goed om jouw pedagogische opdracht in handelen te brengen, en waarom? Dit levert informatie op die relevant is voor leraren om het best mogelijke onderwijs te geven; handvatten die helpen om de balans te vinden tussen het aanbieden van kennis en vaardigheden, een oriëntatie op de wereld, en het vormen van een zelfstandig 'ik'. Niet alleen voor vrijescholen, maar voor alle scholen met een breedvormende ambitie. Zodat niet kwantificering de boventoon voert in ons onderwijs, maar we onze leerlingen de mogelijkheid bieden om als breedgevormde 'ikken' aan te komen in de wereld – om vanuit daar, vanuit vrijheid, verantwoordelijkheid te kunnen én willen nemen voor de ander en het andere. ■

Wouter Modderkolk is docent economie en decaan op de Stichtse Vrije School in Zeist. Zijn huidige onderzoek wordt uitgevoerd als onderdeel van de kenniskring van het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs aan de Hogeschool Leiden en als promotieonderzoek aan de Erasmus School of Social and Behavioral Sciences.

Mara van Dijk is onderzoeker en wetenschappelijk communicatiemedewerker aan de Hogeschool Leiden.

